

Dérhó:

A gyulai térhasználat hagyományos és gyakorlati elemei

Tartalomjegyzék

1. Kutatás célja	2
2. Vizsgált terület	2
Térhasználat hagyományos elemei Gyulán	4
Szakrális elemek	5
Etnikai elemek	6
Helyi identitáselemek	6
3. Vizsgált csoportok.....	7
4. Vizsgálati módszerek	10
Terület feltérképezése a kutató által: résztvevő megfigyelés a saját társadalomban.....	10
Utcanevek emlékművek és emléktáblák: emlékezet a térben.....	11
Megfigyelés, interjú, térkép és kérdőív: vizsgálati módszerek adatközlőkkel	12
Kutatás a gyakorlatban: hogyan és mi valósult meg?.....	13
5. Következtetések	14
Térhasználat gyakorlati elemei Gyulán	14
Történeti városrészek szerepe a gyulaiak mindennapjaiban.....	18
Városközpont helye	22
Groza-park vagy Szent Miklós park? Lenin-gödör vagy Kossuth tér? Helyi elnevezések Gyulán a mindennapokban	23
Bibliográfia	25
Képek	26
Táblázat	29
Kognitív térképek.....	30

1. Kutatás célja

E kutatás célja megvizsgálni, hogyan látják a gyulaiak saját városukat a térhasználat tükrében. Milyen eltérések és egyezések mutatkoznak a városról bennük élő kép és a valós tér között. Céлом felgyűjteni a gyulai térhasználat hagyományos elemeit, és összevetni a lakosság által ténylegesen preferált térelemekkel. Célom e mellett a különböző téralkotók elnevezését vizsgálni, mennyire találkozunk a lakosság körében helyi elnevezésekkel, milyen viszonyban állnak ezek a hivatalos elnevezésekkel, mik ezen elnevezések történeti hátterei.

Vizsgálom, mennyire él a használatban a történeti városrészek tudata, és milyen viszonyban áll a helyiek mentális térképe e téren is a valósággal. Élnek-e általános képzetek az egyes városrészekkel kapcsolatban, alkalmaz-e a lakosság különféle sztereotípiákat.

Szeretnék rámutatni az emlékezet elemeinek elvárt és megvalósuló funkcióira a mindennapokban, és választ kapni arra, hogy ténylegesen az emlékezet helyei milyen szerepet töltenek be a városlakók hétköznapijaiban.

Igyekszem feltérképezni, hogy mit tekintenek a helyiek városmagnak, és hogyan viszonyulnak hozzá, továbbá milyen funkciók felelnek meg a városközpontnak az adatközlők nyilatkozatai alapján.

Végezetül vizsgálatnak vetem alá az általam használt kutatási módszereket: valóban alkalmasak voltak-e a kutatásra, és mennyire relevánsak a kapott eredmények.

Munkámmal elsősorban betekintést kívánok adni a gyulai térhasználatba, és megmutatni annak lehetséges vizsgálati útjait és módjait, felvezetőként a további részleteket megragadó munká(k)hoz.

2. Vizsgált terület

A megközelítőleg 32 ezer lelket számláló Gyula városa Békés megyében található, járási központ. A város életére és a lakosság összetételére is kihatással van a román határ közelsége, fontos turisztikai központ.

Kutatásom szempontjából fontos természetföldrajzi tényezők az alföldi fekvés, és a Fehér-Körös szomszédsága, mely folyó a folyószabályozások előtt még a városon is keresztülfolyt (kisebb nagyobb ágakra szakadva), keretet szabva ezzel a városrészek fejlődésének az egyes magas partokon. A természetföldrajzi tényező mellett a Trianon óta jelenlévő politika földrajzi tényező is kihatással van a város jelenlegi életére: részben a határ közelsége folytán a 20. század közepén a vizsgált település elveszíti eddigi megyeközponti

státuszát, mely a helyi lakosság tudatában máig fájó pontként él, és sok helyi lakos szemében ellenérzésekre ad okot az új megyeközpont (Békéscsaba) lakóival szemben. Napjainkban a határ közelség másik (gazdasági szempontból pozitív) oldalaként jelentkezik a román állampolgárságú turisták tömeges szezonális látogatása a városba.

A földrajziak mellett jelentős történelmi tényezők is szerepet játszanak Gyula életében. A város lakosaiban élő patrióta érzelmek nagyban a történelmi múltból táplálkoznak, és a városi terek használói úton-útfélen belebotlanak a múlt emlékeibe.

Részletesebb történeti visszatekintés helyett a legfontosabb tényeket emelném ki a város életéből: a város középkori múltjának emlékei – elsősorban a kolostorromok – zömmel kiesnek a köztudatból, és a város kevésbé frekvenciált, „rejtett” pontjain találhatóak, így ezek jelentősége is sokkal kisebb, mint a központi szerepet játszó kora-újkor és újkor emlékéké.¹

Központi szerepe van a város életében a végvári tudatnak. A 15. században megépülő gyulai vár mindmáig meglévő fizikai jelenlétével, a török elleni harcokban betöltött szerepével, és későbbi történeti szerepével is emblematisztikus pontja a városnak. A végvári és a török idők emlékezetét a helyi lakosság a térhasználatban is őrzi.²

A török kiűzését követően került sor a város újbóli megalapítására (1715) és betelepítésére (1715-től). Az ekkor a mai város területére érkező németység (1724-től) önálló települést hoz létre (1734). Az egykori önállóság jegyeit mutatja a konkretizált városrészhatárok mellett, az önálló templom megléte – szakrális térkijelölés – az utcaképben és struktúrában mutatkozó eltérések, és a németység jelenlétét igazoló intézmények megléte – profán térfoglalás.³

A mai város területére szintén elsősorban a 18. századtól számolhatunk jelentős román betelepüléssel is. A migránsok létrehozták a saját településgócukat, ám ezt nem nevezhetjük önálló településnek, hanem az úgynevezett Magyar-Gyula részének tartjuk. A Magyar- és a Német-Gyula önálló fejlődése a mai városképre, és a helyiek térfelfogására is kihatással van, az eltérések a két város egyesítése után (1857) is megmaradtak.

A 19. századból legnagyobb emlékezzettel és emlékeztetéssel a városban az 1848-49-es forradalom és szabadságharc áll, azon belül is különösen a honvédek lefegyverzése (1849. augusztus 22. körülbelül reggel hat órától), és az azt követő megtorló intézkedések egyik meghatározó eleme: a 13 aradi vértanú emlékezete. A szabadságharc leverését követően

¹ A középkori Gyuláról lásd: Scherer Ferenc: Gyulaváros története. I. A földesúri város. Gyula, 1938. Kiemelten az első részt (24-90. oldal).

² Lásd az előző lábjegyzetben idézet műből a második részt: Véggyula (SCHERER 1938, 100-178), Gyula város eleste 1566-ban (SCHERER 1938, 179-227), és A török és a rác Gyula (SCHERER 1938, 228-270) című fejezeteket.

³ Lásd: SCHERER 1938, 279-474.

ugyanis Aradra szállításuk előtt a hagyomány szerint 9 vértanút szállásoltak el a városban, ennek emlékezetével a városban igen sok helyen találkozhatunk (vö.: SCHERER 1938a, 5-66).

A hosszú 19. század emlékét őrzi a város több, elsősorban építészeti emléke is, mely mind a városképre és a városlakók (városhasználók) mentális városképére is kihatással van.

A 20. század legfontosabb történelmi emlékei a városban a két világháborúhoz, a trianoni döntéshez, a kommunista és szocialista érához kötődnek. A városban jelentős átalakulások zajlottak a 21. század elején, melynek következtében megváltozott a városszerkezet: a 20. században is már központi szerepet betöltő városmag helyzete azonban nem mutat áthelyeződést, így annak változásait az adatközlők információi alapján fogom megmutatni egy későbbi fejezetben.

Térhasználat hagyományos elemei Gyulán

A térhasználat vizsgálata előtt térjünk ki arra, mit is vizsgálunk, vizsgálhatunk e téren? Az általam alkalmazott kutató módszerek – lásd a 3. fejezetet – elsősorban az adatközlők fejében élő városképre kérdeznak rá, de megismerhetjük-e az ő városképüket?

A kutató feladata ez esetben a megismerés eszközeinek, az adatközlők által használt szimbólumok feltárása. Vizsgálataim elsősorban így a kifejezésmód értelmezésére irányulnak (GEERTZ 2001, 230, 245).

E kifejezésmód egyik eszköze a kognitív térkép, mely alatt ebben az esetben, nem egy ténylegesen leképzett produktumot, hanem magát az alkotás folyamatát értem elsősorban (DOWN – STEA 2004, 593-613). A kognitív térkép, egy olyan absztrakció, mely magába foglalja az általunk használt adott térre vonatkozó információkat. Olyan képességeket, melyek segítségével felidézzük és átkonstruáljuk ezeket (DOWN – STEA 2004, 598-599).

Egy adott térre vonatkozó információink felidézése a tulajdonképpeni emlékezés. Ez esetben felvetődik a kérdés, hogy mi köze az emlékezésnek az általunk említett kifejezésmódhoz? Erre a választ Halbwachs-nál találjuk meg, ki úgy véli, hogy kizárólag az marad fent az emlékezetben, ami kommunikáció útján tovább adható, kifejezhető. Mindenki számára nyilvánvaló lehet, hogy milyen fontos szerepet játszik környezetünk használatában annak ismerete, az egyes téralkotókra való emlékezés, és általa a tájékozódás térben és időben egyaránt (vö. ASSMANN 1999, 35-49; BARNA 2002 152-157).

A valós tér, és a bennünk létező mentális tér közötti közös kapcsolódási pontok a szimbólummá váló elemek, melyek – éppen szimbólum voltuknál fogva – a kutató számára is

vizsgálhatóak. Lynch nyomán ilyen téralkotó elemek az útvonalak, amiket naponta járunk, és e mellett rendszerré fűzik össze a város különböző pontjait. Az útvonalak mellett idesorolja a határvonalakat – egy beépítésre alkalmatlan terület, egy régi városfal, szikla, vagy akár egy csatorna – csomópontokat, a jól elhatárolható területeket és a jelképpé vált objektumokat (CSÉFALVAY 1994, 287-288).

A fenti térelemeket Lynch a láthatóság szempontjából különítette el, ezek mellett azonban számolnunk kell a tér meghatározásában/érezékelésében más érzékszervünkre ható elemekkel is. Ilyenek lehetnek a hangok és a szagok. Kutatásomban a térhasználat vizuális elemeinek megismerésére törekedtem.

A Lynch által jelképpé válnak nevezett objektumok külön figyelmet követelnek tőlünk. Ezen objektumok közé tartoznak ugyanis szakrális és profán emlékműveink, olyan építmények, melyeket jelentéssel ruházunk fel. A települési térhasználattal foglalkozó, vagy a kérdést érintő munkák zöme elsősorban ezekre az objektumokra helyezi a hangsúlyt, így joggal nevezhetjük őket a néprajzban a térhasználat hagyományos elemeinek. Ilyen az utca névtáblák, az emléktáblák és emlékművek, a fészületek és a szobrok, az egyéb vallási építmények (pl.: Kálvária-domb, templom, kápolna stb.), az „emlékterhes” területek (pl.: temető, vár, egykori harctér stb.).

Szakrális elemek

A városi térhasználat hagyományosan fontosnak tartott elemei a különböző szakrális elemek, a vallási kötődés ugyanis érzelmi kötődést is jelent az egyes „szent” objektumokhoz. A szakrális elemek felértékelődéséhez hozzájárulnak ugyanakkor a vallási töltettől részben vagy egészben elválasztható tényezők is. Ilyen tényező a szakrális elemek vizuális jellege: a templomok jellemzően eltérő képet mutatnak a környező, és a megszokott épületektől. Rendszerint önállóan helyezkednek el, saját térrel körülvéve, így mintegy kiszakadva/kiemelkedve a tér síkjából. Ehhez hozzá járulnak még méretbeli sajátosságai és egyedi formája is (pl.: A harangtorony, a csarnok- vagy keresztforma stb.).

A vizuális jelleg mellett sok helyen a szakrális építmények nem elválaszthatóak a felekezeti és etnikai kötődéstől, és így az identitásérzet fontos elemei.

A szakrális elemek fenti „szerepei” Gyulán is megfigyelhetők: a németiség Gyulára telepítésének emléket állító fészület nem tisztán vallási töltete éppen olyan egyértelmű egy etnikailag sokszínű település esetében, mint a németvárosi Szent József római katolikus templom magyar és német nyelvű felirata, vagy akár a románvárosi Szent Miklós román

ortodox templom előtti feszület román felirata. Mellékesen a szakrális elemek mellett szükséges kitérjünk arra, hogy a protestáns felekezetek sem pusztán templomaik révén igyekeznek érzékeltetni jelenlétüket a térben: erre szolgálnak a lelkészeiknek és jeleseiknek (elsősorban tanítók) emléket állító táblák a református templom közvetlen közelében.

A szakrális töltettel rendelkező térelemek között szokás megemlítenünk a vallásos töltetű utca és térelnevezéseket (pl.: Szent József utca, Apor Vilmos [püspök] tér stb.). Az egyházakhoz köthető intézmények épületeit (pl.: plébániák, Karácsonyi János Katolikus Óvoda, Általános Iskola és Gimnázium; Magvető Református Általános Iskola; Mária Múzeum stb.). Az egyházi élet résztvevőinek a helyiek számára közismert lakóhelyeit is akár (pl.: „A Körös-parton mentem mindig, ott ahol az esperes [háza] van”).

Etnikai elemek

A gyulai térhasználatban fontos szerepet töltenek be az etnikai elemek. Nyilvánvaló megjelenési formái a városrészek etnikai alapú történelmi megnevezése (Magyarváros, Németváros, Kis-Románváros; Nagy-Románváros), mely a mai napig hivatalos megnevezés.

Hasonlóan egyértelműek e téren az adott etnikum (helyi) nagyjainak (pl.: híres költő, tudós, tábornok stb.) emléket állító utca és tér elnevezések (pl.: Eminescu utca, Pumutz György tér, Scherer Ferenc út stb.). Az ezeknek emléket állító (mell)szobrok és emléktáblák (pl.: Nicolae Balcescu büszt; Pomutz György mellszobor; Scherer Ferenc emléktábla stb.). Etnikumhoz köthető intézmények (pl.: Németvárosi [két tanítási nyelvű] Óvoda; Nicolae Balcescu Román Gimnázium). Az etnikumhoz köthető szimbólumok és motívumok megjelenései (pl.: a Galambúti [Románváros] óvodán megjelenő román nemzeti trikolór, a gót betűs írás a németvárosi Szent József templomon stb.).

A fentiek mellett idetartoznak a már említett mind etnikai mind szakrális töltettel rendelkező objektumok (pl.: kis-románvárosi [ortodox, román] temető, németvárosi [római katolikus, német] temető stb.).

Helyi identitáselemek

Helyi elemeknek nevezem azokat az objektumokat, amelyek a város történelmi múltjához köthetőek. Ezek többnyire a „helyi” léthez, a gyulaiság identitáshoz köthetőek, többnyire mentesek az etnikai színezettől, vagy vica versa: több helyi etnikum a sajátjának érzi (pl.: a gyulai Vár környékén települtek le az első román lakosok, az itt élők a „sajátjuknak” tartják,

míg a magyarok a végvárban a hazafiasságot, a magyar múltat látják, a németek számára nem elhanyagolható, hogy a várat német zsoldosok védték stb.). A helyi elemeket tehát joggal nevezhetjük helytörténeti elemeknek is. A helytörténet legfontosabb emlékei a „nagy” országos történelem helyi eseményeire nyúlnak vissza: Petőfi Sándor szablyás szobra, az aradi vértanúk emlékhelyei és emléktáblái, a Kossuth Lajosnak az egykori megyeházán elhangzott beszédjének emléket állító tábla. A világháborúk és az 1956-os forradalom helyi áldozatainak felsorolása az emlékműveken. Az ilyen elemek szorosan kötődnek a hazafiasághoz, nemzettudathoz, így részben ezek mögött a többségi lakosságot (magyarság) kell lássuk, részben pedig a mindenkori államhatalmat. Ezek azok az emlékek, melyekről Assmann után mi is elmondhatjuk: az emlékezet erőteljes serkentője itt az uralom (ASSMANN 1999, 70).

Mit kezdünk a magyar szabadságharc tábornokával, a később amerikai kormányzóval Pumutz Györggyel (vagy, ahogy a mellszobrán is áll: George Pumutz), akiben a magyarság a szabadságharc hőstét, a románság helyi képviselőjét tiszteli? Hova tudnánk besorolni a románvárosi Galamb úti Óvoda feliratát, melyet a román és magyar nemzeti színek együtteséből róttak össze?

Ezekre a kérdésekre a fenti elemek működése, szimbólum szerepe adja meg a választ. Közösségi szerepüket szimbólum voltukban szükséges keressük, a közös szimbólumok használata ugyanis az adott csoport egyik fontos összekötő eleme. A szimbólumok természetesen többjelentésűek, a jelentés a megközelítési oldal függvénye, és éppen ezért válhat egy szobor (pl.: Pumutz György) egyszerre kifejezőjévé látszólag egymással ütköző identitásoknak: a magyarságnak, a románságnak, és a lokálpatriotizmusnak (KAPITÁNY – KAPITÁNY 2008, 380-381).

3. Vizsgált csoportok

A gyulai térhasználatban kapcsolatban felvetődött kérdések megválaszolásához elengedhetetlen azok megszólaltatása, akik a teret ténylegesen használják. A térhasználatban megmutatkozó különbségek az egyes csoportok között jelentkező eltérő befolyásoló tényezőre vezethető vissza.

Egyik elsődleges befolyásoló tényező a személy településhez való viszonya, mely alapján megkülönböztethetünk nem helyi és helyi lakosokat. Vannak e mellett olyanok, akiket

sem idegennek, sem helyi lakosnak nem nevezhetünk, ilyenek a városban ideiglenesen ott lakók, a városban dolgozók, oda rendszeresen bejárók, de nem ott élők, és az elköltözöttek.

A Gyulán ideiglenesen tartózkodók közt ki kell emelni a környékbeli településekről származó diákokat (általános iskolások, szak-, szakközép- vagy középiskolások), és hallgatókat, különösen a bent alvókat (kollégistákat), de a bejárósakat is. Általánosan elmondható, hogy az ebbe a csoportba tartozók több éven keresztül, az év meghatározó részét Gyulán töltik, tevékenységeiket (mind a hivatalosakat, mind a nem hivatalosakat) zömmel a városban végzik. Ezt a csoportot vizsgálva választ kaphatunk arra a kérdésre, hogy az adott helyi elnevezések mennyire a „zárt” gyulai közösség sajátjai és mennyiben kerülnek át a város ideiglenes lakóihoz. Megvizsgálhatjuk, mik azok a térelemek, melyeket ők használnak a térhasználatban, és összevethetjük a helyi lakosokra vonatkozó ilyen jellegű tapasztalatainkkal. Vizsgálatomban e csoportot képviselte az A1-es, az A2-es az A8-as és az A11-es interjú-, valamint 49 kérdőívany.⁴

A városban dolgozó, de nem helyi lakosoknál fontos tényező, hogy az adott személy mennyi időt tölt a városban, illetve fontos az is, hogy a szabadidejének mekkora részét tölti el a településen, illetve, hogy a munkája a település mely részéhez/részeihez köti. Egyértelmű ugyanis, hogy különbséget szükséges tegyünk a város magterületén dolgozók és a külterületen dolgozók térhasználatában. A városban dolgozó, de nem helyi lakosokhoz is köthetjük A11-es adatközlőm, aki egyben jó példa arra is, hogy egy személy több különböző csoporthoz is tartozhat, és ez szintén befolyással bír a városhoz való viszonyára.

Az elköltözöttek olyan egykori gyulai lakosok, akik hosszabb vagy rövidebb ideje már nem lakói a településnek. Ezek esetében joggal feltételezhetjük, hogy emlékezetükben a városban való tartózkodásuk idejének városképét őrzik. Egy rekonstrukciós vizsgálatra, illetve a térelemek több éven-évtizeden átívelő jelentőségének vizsgálatára alkalmas, de a jelenkori térhasználattal kapcsolatos vizsgálatra kevésbé használható ez a csoport.

Elmondható, hogy e kutatás szempontjából a helyiek megszólaltatása bír a legnagyobb relevanciával. Az ő esetükben beszélhetünk mindennapos kapcsolatról a gyulai térrel, a város ismeretéről, és köztük érdemes keresnünk a helyi hagyományok őrzőit/továbbvivőit is. Ugyanakkor a helyi lakosokon belül is megkülönböztethetünk különböző csoportokat a városhoz való viszonyuk szempontjából.

⁴ Az A1-es és az A2-es adatközlő 2004 és 2008 között végezte középiskolai tanulmányait Gyulán. Ez alatt az idő alatt mindketten kollégisták voltak, és csak a hétvégékre, szünetekre jártak haza.

Az A8-as adatközlő 2004-2009 között élt Gyulán, szintén középiskolai tanulmányait folytatta itt.

Az A11-es adatközlő az általános iskola utolsó két évét is már Gyulán járta, illetve szintén Gyulára járt középiskolába, de ő bejárós volt, nem kollégista.

A fentiek szellemében különbséget tehetünk törzsökösök, és betelepült lakosok között. Természetesen itt is tovább finomíthatjuk csoportjainkat a szerint, hogy első, második, stb. generációs helyi lakosságról beszélünk. Feltehetjük a kérdést, hogy ki számít törzsökösnek. A bevett gyakorlattal az, hogy a több generáció óta a településen élő családokat szokás törzsökösnek nevezni. Újonnan betelepülők alatt az elsőgenerációsokat szokás értenünk. A helyi lakosokhoz sorolhatjuk adatközlőim jelentős részét, úgymint az A3-as, A4-es, A5-ös, A6-os, A7-es, és az A9-es, A10-es, A12-es, A13-as, A14-es és A15-ös interjúalanyokat valamint 153 kérdőívalanyt.

A csoportosítás további lehetősége a korosztályok szerint való különbségtétel. Alapvető különbségeket állapíthatunk meg e szerint a térhasználatában, mind a hivatalos mind a magánjellegű térhasználat területén. Az otthon állandó (de olykor változó helyű) tényezője mellett folyamatos változást jelent, hogy az óvodát felváltja az iskola, majd jelentkeznek a munkahely kööttségei a térhasználatban. Szintén életkori sajátosság a szórakozás területeiben bekövetkező változások, illetve számolnunk kell a „térhasználati kedv” változásával is.⁵

A fenti két csoportosítás mellett Gyulán lehetőség van megvizsgálni az etnikai és a vallási alapú különbségeket is a térhasználatban. Az eredetileg etnikai alapon szerveződő városrészek (Magyarváros, Németváros, Románvárosok) területén mindmáig vizuálisan is érzékelhetően jelen vannak a különböző névadó etnikumok (magyarok, németek, románok). Az ő térhasználatukban fontos megvizsgálni az etnikus jellegű térelemek és térkijelölők meglétét, melyek vizuálisan is érzékeltetik a területen járóval az adott csoport jelenlétét. Ilyenek a nyelvhasználat jelei (pl.: német és román nyelvű hirdetések, utcanevek, emléktáblák stb.), az adott etnikum (hely)történeti alakjainak megjelenítése (pl.: Scherer Ferenc út, Eminescu utca, emléktáblák, szobrok stb.), nemzeti szimbólumok használata (pl.: gót betűs írás, német és román motívumok, nemzeti színek stb.), intézmények (pl.: Németvárosi Óvoda, Román Gimnázium stb.). Hasonló lehetőséget jelent a felekezetek szerinti megkülönböztetés is. Mindezek megvizsgálása azonban az adatközlők tükrében kevésbé volt lehetséges.⁶

⁵ Jó példa erre A14-es interjúalanyom, akinél némileg az életkorával is együtt járó egészségügyi tényező (60 év feletti hölgy), hogy térhasználat a közvetlen környezetére, az otthonára korlátozódott az utóbbi időben, míg fiatalabb korában – egészséges lévén – sokkal szabadabban használta a város tereit.

⁶ Interjúalanyaim nem sorolták magukat egyik etnikumhoz sem, mely részben magyarázható az adatfelvétel módszerével is: az ilyen, talán túl személyes jellegű vonatkozások feltérképezésére nyilván kevésbé alkalmas az interjú, és sokkal célravezetőbb az anonim kérdőívek használata. A mintegy 194 visszaérkező és értékelhető kérdőíveken mindössze 4-en vallották magukat magartól eltérő nemzetiségűnek. Valamivel szerencsésebben alakult a felekezeti sajátosságok vizsgálata, e téren ugyanis sokkal közlékenyebbek voltak adatközlőim.

4. Vizsgálati módszerek

Terület feltérképezése a kutató által: résztvevő megfigyelés a saját társadalomban

Mint Clifford Geertz megfogalmazta, az etnográfus elsődleges feladata, hogy kimenjen a terepre, és visszajöjjön az ottani életre vonatkozó adatokkal. A terepen dolgozó kutató adatai általában a tapasztalat, mintsem egzakt mérés eredményei, mely a társadalomtudományok jellemző különbsége a természettudományokkal szemben (GEERTZ 2001, 397, 404; KAPITÁNY – KAPITÁNY 2008, 379-380). Különösen hangsúlyossá válik a tapasztalat kifejezés, amikor saját lakóterületünkön, mindennapjaink színhelyén végzünk kutatást.

Született gyulaiként kutatásomat a saját társadalomban való vizsgálódásként értékel, az ilyen jellegű kutatások minden hátrányával és előnyével együtt. Az ilyen jellegű kutatás előnyeit az alábbiakban szokás összefoglalni: a helyi elemek (szabályok) megismerésének jelentős részéhez nincs szükség adatközlőre, nincs szükség egy idegen nyelv elsajátítására, a befogadtatásért való küzdelemre, tisztában vagyunk a társadalom tagoltságával, a szubkulturális eltérésekkel, eleve a vizsgált társadalom fogalmait, kategóriáit használjuk (KAPITÁNY – KAPITÁNY 2008, 372).

Mielőtt kitérnék a saját társadalomban végzett kutatás általános hátrányaira, vizsgáljuk meg melyek azok a pontok a fenti előnyök közül, amelyek Gyula esetében, már most sem egészen egyértelműek. Valóban beszélhetünk-e arról, hogy nem kell idegen nyelvet elsajátítani magyarként egy olyan város lakóinak térhasználatának feltérképezéséhez, mely városban német és román identitású közösség él. Valóban eleve ismertek-e a kutató számára az öt körbe vevő szubkulturák, és társadalmi rétegek, vagy azoknak, csak egy szűk szeletével találkozunk a hétköznapiakban, tekintettel saját társadalmi meghatározottságra.

A helyi sajátosságok mellett általános probléma a hasonló kutatások esetében a megfigyelői távolság megteremtése, az, hogy a természetesként megélt jelenségek mellett sem szabad elsiklani (KAPITÁNY – KAPITÁNY 2008, 372-372).

A Gyulán végzett kutatásom saját közegben való megtörténte nem zárja ki annak lehetőségét, hogy a hagyományos idegen társadalmakban alkalmazott kutatói módszereket alkalmazzam a kutatásban. A megfigyelés mellett idetartozik az adatrögzítés, interjúkészítés, a részvétel és az önreflexió (KAPITÁNY – KAPITÁNY 2008, 374).

A gyulai kutatás egyik már fentebb ismertetett problémáját jelentik azok a térelemek, amelyek szimbolikus természetüknél fogva több jelentéssel is bírnak. A szimbólumok elemzéséről általában elmondhatjuk, hogy az a saját kultúrában a leghatékonyabb, hiszen a

kutató maga is használja őket. Figyelembe kell venni ugyanakkor, hogy a kutató éppen mert maga is része a társadalomnak. A társadalom egy láncszeme, meghatározott státuszokkal rendelkezik benne, egyszóval a szociális tagoltság „elszenvedője” maga is, így számára az értelmezések helyzetéből következő formái azok csupán, melyek eleve adóttak. Könnyen beleeshet a kutató itt abba a hibába, hogy az adott jelenséghez (pl.: egy útmelletti a németség felállította feszülethez) egyetlen jelentést társít (pl.: szakrálist), ugyanis ez számára, nem lévén része az azt létrehozó kisebb közösségnek (a németségnek) kizárólag ezt a jelentést hordozza magától érthetően. Ügyelni érdemes a megfigyelői távolságra. Szükséges megvizsgálni mit jelent számunkra, és miért jelenti számunkra azt számunkra. Fel kell tegyük a kérdést, mit jelenthet mások számára. Szükséges megvizsgáljuk az adott térelem állításának körülményeit, az állítók személyét, és a rendelkezésünkre álló minél több adat alapján, lehetőség szerint a vele érintkező adatközlők megkérdezésével feltérképezni annak jelentéseit (KAPITÁNY – KAPITÁNY 2008, 378-381).

Utcanevek emlékművek és emléktáblák: emlékezet a térben

A kollektív emlékezet alakzatai, szimbólumok és térelemek – mindhárom megállapítás igaz a címben felsoroltakra. Szimbólumok, mert több jelentés hordozói, és mert az észlelés eszközei egyaránt. Az emlékezet alakzatai, mert konkrét térhez, időhöz és helyhez kötöttek, meghatározott csoporthoz kötődnek, szerepet játszanak a rekonstruktíválásban (ASSMANN 1999, 38-39). Nyilvánvalóan térelemek elhelyezkedésük, fizikai valójuknál fogva.

A térelemekről elmondhatjuk, hogy mind a kulturális, mind a kommunikatív emlékezet részei, hiszen egyaránt köthetőek a múlt szilárd pontjaihoz (pl.: 1848-49-es forradalom és szabadságharc honvédtiszti emlékműve), és a közelmúlt eseményeihez (a pár éve lezajlott átépítések következtében létrehozott szökőkutak, a Múlt és Jövő szobor stb.) (ASSMANN 1999, 51-55).

Érdemes külön kitérjünk a kulturális emlékezetre, mely a kommunikatívval szemben nem magától terjed, hanem irányított. Ennek az emlékezetnek határozott pártfogója az uralom, az uralkodó (rendszer) az emlékművek állításán keresztül nem pusztán a múlt, de a jövőre is igényt tart. Az uralkodó hatalom ugyanakkor igényt tart a felejtésre is: a mindenkori hatalom az előző uralom, a másik kollektív emlékezete elemeinek eltüntetésével, és saját emlékhelyeinek kialakításával igyekszik szimbolikusan is birtokba venni a tájat (ASSMANN, 1999, 70-73; BARNA 2002, 160). Ennek az eljárásnak látványos bizonyítékai az utca és tér elnevezések megváltoztatása, az előző rendszerre utaló szobrok, emlékművek és emléktáblák

eltűntetése. Ezek cseréje a politikai/történeti emlékezet átírásai. Ezek a változtatások részlegességükkel vagy teljességükkel egymás mellett élő világok kifejezőivé válhatnak. A minden napos szóhasználat, egy ott felejtett, de áthúzott utcanévtábla még őrzi az előző hatalom emlékezetét (BARNA 2002, 159, 161).

Az utcanevek elnevezéséből adódó csoportosítási lehetőségek is az emlékezetre utalnak, nem csupán az ideológiai és régi magyar történelmi és politikai megnevezések, hanem az egykori természeti környezetre utaló vízrajzi, állat és növényvilágból vett nevek. Ide tartoznak azok a nevek, amelyek a város közismert vagy jeles lakójának állítanak emléket, egykori rendeltetésének stb. Mindezekben részben az emlékek rögzítését láthatjuk (BARNA 2002, 155; CZEGLÉDI 2008, 12).

Megfigyelés, interjú, térkép és kérdőív: vizsgálati módszerek adatközlőkkel

A városi térhasználat vizsgálatára vonatkozó módszerek egyike a megfigyelés, mely lehet strukturált (a kutató előre meghatározza mi a megfigyelés tárgya, és a módszereket, amellyel végzi a tevékenységet), strukturálatlan (minden fontos jelenséget figyelembe veszünk előre meghatározás mentesen). A megfigyelés e mellett lehet nyílt (a megfigyelés tárgya tud a megfigyelésről) és lehet rejtett (a megfigyelték nem tudják, hogy megfigyelik őket) (MAJOROS 2010, 106-107). A megfigyelést Mester Tibor a konkrét térhasználat megfigyeléseként értelmezve is kiemeli, mint a tárgy kutatási módszerét. Előnye, hogy a közvetlen vizsgált térben zajlik, hátránya viszont, hogy gondos, kitartó munkát igényel (MESTER 2007, 311).

A megfigyelésnél hatékonyabb információgyűjtési módszer lehet az interjú, mely során közvetlen kapcsolatba lépünk adatközlőinkkel. Az interjú lehet kvantitatív (lényege a mérhető adatok gyűjtése, hasonlít a kérdőívhez), és kvalitatív (a kutatás alapkérdéseire, miértjeire válaszol), ezek mellett az interjú lehet kötetlen és kötött, illetve ezek átmenete a szerint, hogy mennyire határozza meg az interjú kérdéseit és menetét előre a kutató. Az interjúkat e mellett még több módon is csoportosíthatjuk megvalósulási körülményei és formái szerint (MAJOROS 2010, 122-131). Mester Tibor a strukturált (előre rögzített, kötött kérdéseket tartalmazó) interjút ajánlja a térhasználat vizsgálatában, megemlítve, hogy használhatjuk az interjút a térképes feladat kiegészítéseként is (MESTER 2007, 308).

Az interjú kapcsán előbb említett térképrajzolási módszer lényege, hogy az adatközlők a bennük élő kognitív térképet leképezik rajz formájában. Ebben az esetben a kognitív térkép produktumként vizsgálható, és nem azonos azzal az absztrakcióval, amely az adatközlő

tudatában él. Ennek nyilvánvaló korlátai vannak (pl.: az egyéni rajzkészség, több dimenziós gondolkodás leképezése két dimenzióban stb.). A két kognitív térkép hasonlóan viszonyul egymáshoz, mint az egy bizonyos alma az alma platóni ideájához. Az így keletkező térképet személyes térképnek nevezzük, melyet összevetve más adatközlők térképeivel csoportokra jellemző mentális térképet alkothatunk. A módszer legnagyobb előnye, hogy az adatközlő minimálisan van befolyásolva, így valóban arról kapunk képet miképpen használja a teret. Ugyanakkor az adatközlők számára szokatlan lehet, az adatközlő kényszerrel ügyelhet a precizításra, az általa elképzelt kutatói elvárásnak való megfelelésre. Ezért célra vezető folyamatosan figyelemmel kísérni a rajzolást, ha kell beavatkozni, és bizonyos időkeretet meghatározni (MESTER 2007, 302).

Az előző módszerek, a megfigyelés, az interjú és a térképrajzoltatás együttes használatát egyfajta kísérletnek is tekinthetjük, hiszen ezek együttes alkalmazása bizonyos feltételrendszert teremt adatközlőink számára (pl.: időkorlát, meghatározott helyszín, a lap terjedelme, amit használhatnak, meghatározott kérdések stb.) (MAJOROS 2010, 107).

Az információgyűjtés egyik kézenfekvő módszere lehet még témánkban a kérdőívezés. A kérdőívezés lehetővé teszi, hogy gyorsan és nagy számban gyűjtsünk adatokat, ugyanakkor az előző kettőnél sokkal személytelenebb eljárás, és így elsősorban az előzőek kiegészítéseként érdemes alkalmaznunk (MESTER 2007, 309).

A kutatás lehetséges módszerei még az útbaigazítás kérés és a szövegek vizsgálata. Előző kevéssé célravezető ott, ahol a kutató maga is ismerőse a helyi lakosságnak, utóbbi pedig komoly szöveges anyag feldolgozását igényli (MESTER 2007, 296-316).

Kutatás a gyakorlatban: hogyan és mi valósult meg?

A kutatás megkezdésekor levélben illetve személyesen felkerestem egy gyulai általános iskolát, két gimnáziumot és egy idősok otthonát. A megkeresést követően a Karácsonyi János Katolikus Általános Iskola, Óvoda és Gimnázium részéről kaptam pozitív visszajelzést. Az intézmény vezetésével sikerült megállapodnom, hogy lehetőséget kapok a hetedikől a 12-ig osztályig kérdőívezni a tanulók között. A témavezetőmmel egyeztetett kérdőíveket 260 diák között osztottuk ki, melyek kitöltésére az osztályfőnöki órák első felében (maximum 20-25 perc) állt a tanulók rendelkezésére. A kérdőívek a kérdésköröket tekintve két részre oszthatóak: személyes adatok (életkor, nem, vallási felekezet, nemzetiség), és térhasználat, ez utóbbi részét képezte egy útvonal rajzolása is a vár és a buszpályaudvar között [1-2. kép].

A visszaérkező kérdőívek közül 194 darab volt értékelhető, a róluk származó adatokat táblázatba foglaltam a későbbi kiértékelés céljára [táblázat].⁷

A kérdőívezés mellett részletekbe menőbb és hosszabb időt igénybe vevő félig strukturált interjút valósítottam meg 15 felnőtt személlyel.⁸ Az interjúk a kérdőívekhez hasonlóan személyes vonatkozású és a térhasználatra vonatkozó kérdésekből tevődtek össze. Az interjúk során lehetőségem nyílt a kérdések válaszok tükrében történő módosítására és kiegészítésére. Az interjúk általában egy teljes órát vettek igénybe. Az interjúk keretében a résztvevőkkel három útvonalat rajzoltam, mely folyamatot figyelemmel kísértem,⁹ és mely alatt jegyzeteltem. Itt – a kérdőívekkel szemben – lehetőségem nyílt az egyes jelölésekre rákérdezni. A rajzokat a diktafonnal fölvetett beszélgetések nyers, csak a szövegre kitérő leírásával és a rajzolás alatt készített majd kiegészített jegyzetekkel együtt kezeltem a későbbi értékelés céljára.

Következtetéseim levonásához az így nyert adatokat együttesen kezeltem, figyelembe véve a két módszer eltéréséből és a különböző korosztályok megszólaltatásából származó különbségeket.

5. Következtetések

Térhasználat gyakorlati elemei Gyulán

A térhasználatban hagyományosan vizsgált elemek adatközlőim esetében is szerepet játszanak Gyuláról alkotott mentális térképeik megkonstruálásában. Az eredményekből egyértelműen látszik, hogy a térhasználat elemei eltérő képet mutatnak a gyulai lakosok, és a nem gyulaiak között. Egyértelműen kevésbé ismerik az általuk használt teret a helyi lakosokkal szemben a Gyulára alaklom szerűen látogatók, illetve a mindössze pár évre a városhoz kötődő személyek.

⁷ A kérdőívek kitöltői között egy db 12 éves, hét 13 éves, huszonhárom 14 éves, harmincnégy 15 éves, ötvenhárom 16 éves, ötvennégy 17 éves, huszonkettő 18 éves és egy darab 20 éves volt. Felekezetileg vegyesen találunk közöttük római katolikusokat, reformátusokat és nem vallásosokat, továbbá egy-egy görög katolikus, baptistát, evangélikust és hetednapos adventistát – mely összhangban van a város felekezeti képével.

⁸ Az interjúkat két 29 éves (A4, A9), két 50 éves (A6, A10), egy hatvan éven felülivel (A15) és tíz 20-as évi elején járó adatközlővel (A1, A2, A3, A5, A7, A8, A11, A12, A13, A14) végeztem. Többségében felekezeten kívüliek, egy részük katolikus és református.

⁹ A három útvonalat úgy állítottam össze, hogy azok tartalmazzanak legalább egy objektív (mindenki esetében azonos) és legalább egy szubjektív (kizárólag az alanyra jellemző) kezdő vagy végpontot. E mellett törekedtem arra, hogy a megrajzolt útvonalak a város minél szélesebb metszetét adják, az adatközlők által ismertek, lehetőség szerint sűrűn jártak legyenek. Az így megrajzolt útvonalak közül minden esetben állandó feladat volt a „vár-buszpályaúdvár” útvonal, míg az „otthon-vár” és „otthon-középiskola” útvonalak módosulhattak az adott adatközlőkre aló tekintettel (nem Gyulán járt középiskolába, nem gyulai lakos, de itt volt kollégista stb.).

Elmondható, hogy a Lynch által alapvetőnek nevezett, fentebb már ismertetett öt elemet a kognitív térkép készítésében az adatközlők is használták. Elmondható, hogy ezek nagyfokú átfedéseket mutatnak a különböző adatközlők esetében, így mindebből egy általános városképre következtethetünk. Az adatközlők által megrajzolt útvonalak és az interjúkban elhangzó közlések alapján ezek az elemek jellemzően az alábbiak:

- *Határvonalak*: az egyik legjellemzőbb határvonalnak az Élővíz-csatornát tekinthetjük. A folyóvíz által is két részre osztható városképben határvonal szerepét töltötte be a legtöbb interjúalany esetében (15-ből 12-nél). Szintén itt kell megemlítenünk a Béke sugárutat. Ugyan elhanyagolhatóbbnak látszik, szintén határvonalnak szükséges tekintsük a vasúti sínek vonalát is. Ezek a határvonalak egyes esetekben konkrét városrészeket választanak el egymástól: Ajtósfalvát (Kolbászfalut), Szent Pál falvát gyakran helyezték az adatközlők a sínen túlra, illetve a Béke sugárút valóban határt képez a Németváros és régi Magyar-Gyula mai városrészei között. Az adatközlőimmel folytatott interjúkból is kiderül ennek határszerepe, de sokkal inkább a belváros határáként, mint Németvároséként jelenik meg náluk **[kognitív térképek]**.

A6 ¹⁰ : Nagyrománváros szerintem a Groza park végével kezdődik, a Mátyás király utca az egyik határa, hátulról az Élővíz-csatorna , ami ma horgásztavak, és Máriafalva határolja.

A9: Németvárost a Belső-Törökzug, Németvárosi Templom, Élővízcsatorna , Kisrománváros és a Csabai út határolja .
--

- *Csomópontok*: a felgyűjtött adatokból jól látszik az is, hogy Gyulán a Sétálóutcát tekinthetjük csomópontnak **[kognitív térképek]**.

- *Jól elhatárolható területek*: a megrajzolt térképek kevésbé tükröztek jól elhatárolható területeket, ezek a területek itt, a már említett határvonalakkal közbeékelte területekként jelentkeztek. A rajzok alapján kísérletet tehetünk ugyan egyes területek behatárolására, ám ez nem túl szerencsés, hasznosabb, ha az interjúkban közölt adatokkal összevetve dolgozunk. A jól körülhatárolható területek alatt azokat a városrészeket értem, melyeket az adatközlők el tudtak helyezni a városban, illetve melyeknek megtudták jelölni a határait. Ez azonban egyetlen területről sem mondható el nagy bizonyossággal, pusztán egy viszonylagos képpel találkozunk. Az egyetlen dolog, amit elmondhatunk, hogy az adatközlőkben él egy bizonyos kép a városközpontról, mint körülhatárolható területről, elsősorban a Magyar-, Német-, és

¹⁰ Az interjúalanyok egy része kérte az anonimitását, így úgy döntöttem valamennyi interjúalanyt kódszámmal látom el A1-A15-ig, megkülönböztetve a kérdőívek adatközlőitől. Az egyes kérdőívek adatközlőire használt számjelölés első értéke az adatközlő életkorát jelöli, míg a második az egy életkorba tartozók adatainak feldolgozási sorrendjére utal.

(Nagy-)Románvárost kezelik önálló részként. Amennyiben nem ezek egyikében laknak, úgy ismerik saját városrészüket, mint önálló területet. A város központjától távolodva azonban, az adatközlők által kevésbé vagy egyáltalán nem látogatott városrészeket már kevésbé, vagy egyáltalán nem ismerik. Érdekes módon ez igaz bizonyos belső területekre is: Újvárost egyetlen interjúalanyom sem jelölte meg városrészként, ennek oka lehet, hogy az általam szóban megkérdezett alanyok nem lakói ennek a városrésznek, és hogy ez a városrész bár a város belső területén található, elsősorban lakóövezet lévén kevésbé látogatott a nem itt lakók által.

A valóban jól elhatárolt területnek kizárólag a tömblakások alkotta városrészeket, lakótelepeket tekinthetjük. Ezeket az adatközlők – formai eltérésük alapján – egyértelműen elhatárolják polgári környezetüktől.

- *Jelképpé vált objektumok*: A jelképpé vált objektumok között különösen kiemelendő a Világóra. Ez a pár éve a Sétálóutcán felállított objektum úgy látszik, hogy igen komoly szerepet tölt be a gyulai térhasználatban. Ennek oka központi elhelyezésében, és feltűnő megjelenésében rejlik. Különös tény, hogy a Világóráról elmondható, hogy egyáltalában nem rendelkezik semmiféle ideológiai töltettel. Feltételezhetjük tehát, hogy idővel lokális jelképpé válhat [3. kép].

A jelképes objektumokhoz szükséges soroljunk bizonyos városi intézményeket (pl.: Városháza, Kórház, Mogyoróssy János Városi Könyvtár stb.) melyek nem részei a néprajzban általában vizsgált térelemeknek. Ide tartoznak még bizonyos kocsma is (pl.: Hídfő, HB, Körösparti stb.), melyek szintén fontos térmeghatározó szerepet töltenek be adatközlőimnél.

A jelképes objektumokhoz sorolom, de alapvetően másodlagos szerepet játszanak adatközlőimnél a gyulai térhasználatban a hagyományos néprajzi térhasználat vizsgálatokban hangsúlyozott szakrális elemek. A térhasználók ugyan zömmel ismerik a templomokat, ám ezeknek gyakran nem tulajdonítottak jelentőséget térképeik megrajzolásában. Igazán hangsúlyos szerepet egyedül a németvárosi Szent József római katolikus templom mögött érdemes feltételezzünk. Ez a templom ugyanis egyértelműen a Németváros szimbólumaként jelenik meg adatközlőimnél, és egyben gyakran hozzá kötik annak határát is, mely szintén jelentőségére utal. A többi templom azonban kevésbé hangsúlyos szerepet játszik, ugyanez igaz a fészületekre és egyéb szakrális kisépítményekre is.

13.6 (belvárosi lakos): Németváros: a németvárosi templom környezetében.
16.35 (magyarvárosi lakos): Németváros: Szép templom van.
14.13 (belvárosi lakos): Németváros: Sok ház, Kis utcák, Németvárosi templom .

Szintén kevésbé hangsúlyosak az egyes szobrok és emlékművek. Természetesen ezekről is rendelkeznek több-kevesebb ismeretekkel a gyulai lakosok, ám korántsem állíthatjuk, hogy elsődleges szerepet töltenek be térhasználatukban. A legtöbben egyáltalán csak külön kérésre tűntettek fel szobrokat, emlékműveket, emléktáblákat rajzaikon, volt olyan adatközlő, aki kijelentette, hogy egyáltalán nem foglalkozik ezekkel. A kérésre feltűntetésből pedig az is látszik, hogy többnyire nem tudják meghatározni, mit is látnak, ki látható az adott szobor képében, kinek/minek állít emléket az adott tábla.¹¹ Fontos itt kihangsúlyozni a nóvum szerepét: az újabban felállított szobrok és emlékművek az újdonság ereje folytán élénkebben élnek a térhasználók emlékezetében (ilyen az 1956-os emlékmű, az Ádám és Éva mozaik, vagy a Jövő és Múlt szobor) [4-5. kép].

Az *útvonalakat* nem szükséges önálló vázlatpontként vizsgálnunk: ezekben alapvetően meghatározó a praktikum, az adatközlő lakhelye. Az útvonalak kapcsán az általa az útvonalhoz kötött információhalmazt érdemes vizsgálnunk.

A kutatás tapasztalatai alapján már említettem, hogy nem tekinthetjük a térhasználat hétköznapi elemeinek adatközlőimnél a hagyományosnak tekintett elemek közül az emlékhelyeket, az emléktáblákat, emlékműveket, a szobrokat, szakrális kisépítményeket stb. Ez azonban nem jelenti azt, hogy ne játszanának szerepet a térhasználatban. Ezek zöme ugyanis nem a hétköznapiakban, hanem a hozzájuk kapcsolódó rítusok, ünnepek keretében tesz szert jelentőségre. Az emlékművek funkciója a kollektív identitástudat megjelenítése, és a kollektív identitás legtöbbször nem a mindennapi, hanem a ceremóniális kommunikációban jelenik meg (BARNA 2002, 153). Minthogy vizsgálatom nem az emlékművekhez köthető ünnepnapokon, és azok időszakába végeztem, így azok valódi térben betöltött szerepe e területen még kérdéses, és egy részletesebb, kizárólag e tárgyakat érintő vizsgálatra szorul.

Szintén szükséges kitérjünk arra, mik azok az elemek, melyek tapasztalatom alapján szerepet játszanak a térhasználatban, de egyik fenti csoportba sem sorolhatóak. Ezek a személyes térelemek és a természeti jellegű elemek.

A személyes térelemek az adatközlők olyan személyes vonatkozásai, melyekből ugyan egy általános térképet nem kaphatunk a közösség egészére nézve, de bepillantunk általa az egyes adatközlők térfelfogásába. Ilyen adat például, a „volt osztálytársam lakik ott”, „arra lakik barátnőm”, vagy az „ott él nagymamám”. Ezek fontos szerepet játszanak az egyén

¹¹ A 15 interjúalanyt miután elkészítették 3-3 rajzukat megkértem, hogy azokon jelöljék be az általuk ismert, de eddig be nem jelölt szobrokat, emléktáblákat, feszületeket, emlékhelyeket és templomokat. Az „alaprajztól” eltérő szint használták erre, melyet a jegyzeteimben jelöltem.

térhasználatában, és gyakran ezek az elsődleges tényezők – maguk mögé utasítva minden más alakzatot – amik alapján meghatározzuk az egyes területeket. Jó példa erre a 16.15-ös kóddal jelölt kérdőívben szereplő városrészleírás:

1. Németváros: Itt lakom, barátságos környék, ahol szívesen élnék az emberek.
2. Újváros: Nem igazán az én környékem ez a városrész.
3. Magyarváros: Néha arra elbiciklizem, de nem mindennapos, hogy arra járok.
4. Rómánváros: Arra sokat vagyok az Attila bolt és a Máriafalvai focipálya miatt.
- 5-6. Paradicsom és Újvári: Egész jó környék, kedves emberek, arra van a Lidl is.
7. Gyulavári: Szeretek itt lenni mert a gyerekkoromra emlékeztet.
8. Fényes: Nem járok arra!
9. Törökzúg: Egész jó környék, de nem sokat járok arra.

A természeti jellegű elemekre a példa városunk esetében a növényi takaró. Az adatközlőimnél jelentőségre tettek szert bizonyos fák például, melyek egyediségük vagy méretük folytán hangsúlyos szerepet játszanak téralkotásukban. Ide sorolom a tavakat, domborzati változásokat – töltés – de sokszor a parkokat, és a fasorokat is.

Történeti városrészek szerepe a gyulaiak mindennapjaiban

A történeti városrészek szerepére adatközlőimnél elsősorban az interjúk során nyertem választ. A válaszokból arra a következtetésre jutottam, hogy bizonyos városrészeket jobban, másokat kevésbé ismernek, de alapvetően tisztában vannak a városrészek létezésével. A városrészek a hétköznapi tájékozódásban mutatott szerepét mi sem igazolja jobban, hogy a városrészek meglétével a nem gyulai adatközlőim is tisztában voltak. Jellemzően ők kevesebb városrészt tudtak felsorolni, mint a helyi lakosság, hiszen ők kevesebb városrészt „használtak/használnak” mindennapjaikban.

Általánosságban elmondható, hogy az adatközlők tisztában vannak vele melyik városrészben laknak. Gyakran a „hol laksz?” kérdésre az adott városrész a válasz, mely szintén a városrészek a térhasználatban betöltött szerepét mutatja.

Laktál máshol is, mint most Gyulán belül?

A3: Törökzugban is, Honvéd lakótelepen, most a Paradicsomban.

Gyulán belül hol éltél?

A4: A Törökzugban és a Schereren [németvárosi út].

Gyulán belül merre laktál?

A6: Gyulán belül? Hm, lássuk csak: Rómánvároson.

Gyulán belül laktál máshol, mint jelenlegi lakhelyed? A9: Románvároson, egy évvel ez előttig. És most, hol laksz? A9: Németvároson.
Merre laktál Gyulán? A10: Törökzugban és Románvároson.

Elmondható az is, hogy az adatközlők jobban ismerik azokat a városrészeket, amelyeket hivatalos és magánjellegű tevékenységeik során érintenek. A személyes kötődések meghatározó szerepet játszanak abban, hogy ismerik-e az egyes városrészeket.

14.12-es kérdőív paradicsomi adatközlője által ismertetett városrész: „Paradicsom: új, 4 emeletes házakból épült lakótelep.”
14.6-os kérdőív belvárosi adatközlője által ismertetett városrészek: „Németváros → itt található a németvárosi templom. Belváros → a város közepén van. Majd nem mindenhez közel”
15.15-ös kérdőív Galbács kerti adatközlője ismertetette városrész: „Galbácskert → OTT LAKIK Sz. Zs. !”
17.6-os kérdőív külső-törökzugi adatközlője ismertetette városrészek: „Külső Törökzug – lakótelep. Belső Törökzug – lakótelep, tízemeletesek”
Mit tudsz elmondani Máriafalváról? A1: Külterület, messze a belvárostól, volt osztálytársam lakik ott. Németvárosról? A1: Ott van a koli, ott mozogtunk főleg. A Köröstől kifelé a belvárostól haladva.

Elmondhatjuk azt is, hogy a saját városrészük közvetlen szomszédságában található városrészeket jobban ismerik, mint az attól távolabb lévőket. Ennek okát szintén az adott résszel való érintkezésben célszerű keresnünk.

Jellemző az, hogy jobban ismerik az etnikai névhasználattal fémjelzett részeket (Magyarváros, Németváros, Románvárosok), mint a más megnevezéseket (p.: Újváros, Krinolinkert, Galbács kert stb.).¹²

Jellemző az is, hogy az adatközlők bizonytalanok abban, hogy a városhoz a 20. század során csatolt, vagy szintén az e században létesült részeket a városhoz tartozónak tekintsék-e. Ez következik perifériás helyzetükből és a történeti háttérből is. Mindmáig tartja magát a tudat, hogy Gyulavári önálló település, az adatközlők nem tekintik Gyula szerves részének.¹³

¹² Jó példa arra, hogy mennyire az etnikai sajátságokhoz kötik a városrész megnevezéseket a 14.4-es törökzugi adatközlő esete: „Törökzug: Törökök laktak ott. Németváros: Németek laktak. Románváros: Románok laknak. Belváros: Mindenféle ember.”

¹³ A 16.22-es adatközlőnél például „Gyulavári: Gyulához csatolt (közigazgatásilag) város” szerepel, vagy a 17.19-esnél „Gyulavári – Gyula egyik kisebb része, mely korábban különálló részként működött” vagy a 17.35-ösnél: „Gyulavári – régen különálló falu volt, később csatolták Gyulához.” Még többet elárul a külterületek

Elmondható tehát, hogy a „történeti Gyula” hagyományos képe él az adatközlők zömében még akkor is, ha ez a bizonyos történeti Gyula a 19. századba vész, és az adatközlőim zömmel mindössze a 10-es és 20-as éveikben járnak. Jól mutatja ez a hagyományok generációkon keresztül való továbbélését. Az adott perifériás helyzetű területen lakó adatközlők ugyanakkor egyértelműen gyulainak tekintik magukat, és Gyulához sorolják saját városrészük.

Hasonló a helyzet az úgynevezett lakótelepekkel. A 20. század második felében, de még a szocializmus évtizedeiben, jellemzően a '60-as és '80-as évek között épült beton és panel lakótömbökkel fémjelzet területeket bizonytalanul, de többnyire önálló városrésznek tekintik a gyulaiak, mely felfogás a hivatalos térhasználatban is megjelenik – az egyes lakótelepek önálló önkormányzati-képviselői kerületek. Ehhez a környező polgári házaktól való nyilvánvaló elütésük, és jól elkülöníthetőségük járul hozzá.

16.16-os kérdőívről(németvárosi lakos):

„Németváros: kertváros, nyugodt környék, kevés bolt. Belső-Törökzug: lakótelep. Külső-Törökzug: lakótelep.”

14.7-es kérdővíről (szeregyházai lakos):

„Törökzug: tömbházas terület. Máriafalva: ott van a műfüves pálya”

Paradicsom?

A4: A vár és Gyulavári között van. Lakótelep.

Törökzug?

A4: Ez is lakótelep, illetve kertes házak. Van itt egy tó, a Wesselényi tó. Vasút.

A szembeütköző jelenségek egyike, hogy a Németvárost és a Románvárost a nem ott lakók jellemzően kisebbnek határozzák meg – általában a városközpont javára – valós méreténél. Jellemzően a „templom utáni” részként határozzák meg az előbbi, és a „vár mögötti” részként az utóbbit.

Mesélj, miről ismered meg a Németvárost, hogy határoznád meg?

A2: A kolesznál van, és ott van a Németvárosi templom. A templom a határa.

Románváros?

A7: Észak-Keleti rész, a vár utáni rész.

Németváros?

A7: A németvárosi templom jut róla eszembe először, Erkel szülőháza. Van ott is egy katolikus temető. Németváros határos a törökzugi lakóteleppel.

14.13.-as kérdőívről (belvárosi lakos):

„Belváros: A város legszebb része. Románváros: Gimnázium, Iskola. Németváros: Sok ház, Kis utcák, Németvárosi templom. Paradicsom: Tömb házak, Játsszóterek.”

15.30-as kérdőívről (magyarvárosi lakos)

„Belváros: szökőkút, világóra, templom. Románváros: iskola. Németváros: templom, Erkel ház. Magyarváros: kollégium.”

hiánya a városrészek felsorolásánál. Akadt humoros, de kifejező példa is: 17.37-es (gyulavári) adatközlő például így értekezett saját városrészéről: „Gyulavári: a Körösön túl egy külön ország.”

Ennek oka egy másik fontos jellegzetesség: az adatközlők a városmagot önálló városrésznek, Belvárosnak tekintik. A „hivatalos valóság” az, hogy a városközponton több városrész is osztozik, Gyulán nincs önálló Belváros.¹⁴ Az, hogy tulajdonképpen mit tekintenek belvárosnak, már változó. Általánosan elmondható, hogy a vár és a Béke sugárút, esetleg a németvárosi Szt. József templom közötti rész, melyen a Sétálótca is, a szórakozási lehetőségek (pl.: Várfürdő, éttermek, cukrászdák, kávézók, kocsmák, diszkók, üzletek, gyorséttermek stb.), és közintézmények/közszolgáltatások (pl.: városi könyvtár, polgármesteri hivatal, kórház, színház stb.) találhatók.

15.30-as (magyarvárosi): „Belváros: szökőkút, világóra, templom.”
17.21-es (belvárosi): „belváros: világóra, sétálótca, vár.”
A9: A Belvárosban van a sétáló utca, Polgármesteri hivatal, a református templom (...).
Jó, a Belvárost hova helyeznéd? A11: A belvárost mindenképpen a Posta, a Hambibár, az Erkel, a Vár, a Kórház, ez a rész, Sétáló utca.

Ezzel szemben a Németváros és a Románváros lakói általában tisztában vannak városrészük valódi kiterjedésével.

A6: Németváros az a Béke sugárút után jövő utca szerintem, a németvárosi temető is, a németvárosi templom, ha jól tudom a Nádi Boldogasszony templom, ¹⁵ ott van egy Mária emlékház. A német kisebbség székhelye, az Erkel ház.
A10: [Románváros] a Nagyváradi út mögötti rész, a vár, a román iskola, az Élővíz csatorna a Körös partig és Máriafalva határolja nagyjából. Itt van a vár, a Várfürdő, és a román templom.

Az egyes városrészekkel szemben megfigyelhetőek bizonyos sztereotípiák: Szent Pál falvát a város ipari negyedének, Mária falvát falusias résznek, Románvárost kesze-kuszanak, Németvárost szabályosnak és tisztának jellemzik. Mindezek mögött valós, a történeti fejlődésben nyomon követhető elemek is szerepet játszanak. Ugyanakkor megfigyelhetjük azt is, hogy az egyes etnikumokhoz köthető sztereotípiákat vetítik a nevükkel fémjelzett városrészekre is.

A15: [Románváros] az összes kacsaringós utca, ha összehasonlítjuk a Németvárossal az teljesen szembeutó különbség. A strand mögötti rész. Gyerekkoromban az a szegény rész volt, de a strand fellendülésével a leggazdagabb résszé vált, de a szűk kanyargós utcákon nem tudtak változtatni.
--

¹⁴ A fentiekben is látható, hogy többen az általuk lakott városrésznek a belvárost határozták meg.

¹⁵ Az adatközlő itt téved: Németvárosban a Szent József templom található, a Nádi Boldogasszony ezzel szemben a városközpontban van, a régi Magyar-Gyulán.

16.8. (románvárosi): Kolbászfalu – Rózsaszín Ghetto; Törökzug – Gengszter Rap; 16.16. (németvárosi): Kolbászfalu: sok a lopás; 16.18.: Kolbászfalu: egy csendes kis falu; Szentpálfalva = Ghetto; 16.6. (krinolin kerti): Törökzug: gettó, aljahely ¹⁶
16.13: Németváros: barátságos emberek élnek ott; 16.16 (németvárosi): Németváros: kertváros, nyugodt környék, kevés bolt; 16.34 (magyarvárosi): Németváros: nyugodt, csendes, szép környék, Belváros: gyönyörű nyáron nagy nyüzsgés, télen nyugodtabb; 16.37 (magyarvárosi): Belváros: Szépen kivilágított sétálóutca, szép szökőkutak. ¹⁷
16.10 (törökzugi): Törökzug: bérházak, alacsonyabb pénzügyi helyzet. Románváros: alacsonyabb pénzügyi színvonal. Németváros: kertés házak, magasabb pénzügyi színvonal. Paradicsom: kertés házak. Belváros: emeletes házak, magasabb anyagi színvonal.

A helyi szóhasználat dominanciáját a hivatalos megnevezéssel szemben figyelhetjük meg Ajtósfalva esetén. Ezt a külterületet szinte valamennyi adatközlő Kolbászfalunak nevezte meg.

Városközpont helye

A fentiekben már kitértem rá, hogy a gyulaiak körében alapvetően él egy kép a városközpontról, mint önálló városrészről. Ennek meghatározásában azonban az egyes adatközlők között ellentétek, bizonytalanságok mutatkoznak. A legtöbben a már fent leírt Vártól Szt. József templomig, vagy Vártól Béke sugárútig terjedő részt tekintik belvárosnak, olyan jelképpé vált objektumokkal, mint a Sétálóutca, a Belvárosi Templom, a Világóra, a Polgármesteri Hivatal, a Könyvtár, és a Várfürdő.

Ugyanakkor az adatközlők egy része a Vár közvetlen környezetét – beleértve a Várfürdőt is – tekinti a városközpontnak, míg mások a közintézmények/közfoglalkoztatások területét (pl.: polgármesteri hivatal, megyei főügyészség, megyei kórház). Mások a Sétálóutcától a Várig terjedő részt. Minthogy a Sétálóutca az amelyik a legtöbb elképzelésbe belefér, ezért alapvetően ezt kell tekintsük városközpontnak.

Gyulán a városközpont jelentése e mellett kettősséget mutat: az adatközlők megkülönböztetnek egy leginkább „turisztikainak” nevezhető városközpontot (helyi látványosságok, szórakozási lehetőségek), és egy hagyományos városközpontot (üzletek, közintézmények). Az A15-ös adatközlőmet idézve: *„Gyulán nincsen olyan belváros, mint más városokban, itt a centrum kinyúlik a várhoz. Gyulán a Vár és a Polgármesteri Hivatal*

¹⁶ A negatív megjegyzések elsősorban a külterületeket érintették. Külön figyelmet érdemel a városrészek megnevezésében az egyes korosztályok szóhasználata, melynek az anonimitás is teret engedett. A hipszterek, ghetto/gettó, ganjing, rap hazája kifejezések előfordulása jellemző volt a 16 éveseknél.

¹⁷ A pozitív megjegyzéseknél külön figyelmet érdemel, hogy a belváros mellett jellemzően a saját városrészüket emelik ki az adatközlők.

környéke a legfontosabb, meg a Várfürdő. Mióta megcsinálták azt a szökőkutas részt [azaz a Sétálóutcat] az is központ tulajdonképpen”.

Groza-park vagy Szent Miklós park? Lenin-gödör vagy Kossuth tér? Helyi elnevezések Gyulán a mindennapokban

Kutatásom során csekély számú helyi elnevezéssel találkoztam, melyek különböző csoportokba sorolhatók:

- *Korcsoporthoz köthető elnevezésre* egyetlen példával találkoztam, ez pedig az *irodák*. A fiatal felnőttek használják Gyulán az Élővíz-csatorna Hídfő söröző és a Béke sugárút közötti szakaszának partvonalára a söröző oldalán. Gyakori találkozóhelye ez ennek a korosztálynak, az elnevezést hallva az idősebb és a fiatalabb korosztály nem tudja, hogy mely területről van szó. Az *irodák* eredetét, okát nem sikerült felderítenem eddig, egyesek a magyarázatot a padok által kijelölt csoportos ülőhelyekben látják.

- *Történeti* alapokra megy vissza az Élővíz-csatorna partjának Körös part elnevezése, mely nem azonos a Körös-part utcával, ugyanis a csatorna part valamennyi szakaszán egyaránt használatos. Mint az utca is, ez is a hajdan itt folyó Fehér-Körös emlékét őrzi.

Történeti megnevezések e mellett az olyan helyi elnevezések, melyek a szocialista érában gyökereznek: ilyen máig használatos például a Groza-park és a Lenin-gödör. Előbbi a Szent Miklós park (Románváros) korábbi elnevezése. A Szent Miklós park elnevezés mind magyar mind román nyelven fel van tüntetve, a Grozára semmi sem utal. Mindkét név kapcsolatba hozható az itt élő románsággal: Petru Groza román elnök volt közvetlen a kommunista hatalomátvétel előtt, míg Szent Miklós az itt található román ortodox templom védőszentje. A névváltoztatást a hatalomváltás indokolta.

Nos, a parkot ami a templomot körbeveszi, azt hogy hívják?

A15: Groza parknak.

Van más neve?

A15: Nincs neki, nem tudok róla, hogy lenne más.

Jellemző az, hogy vagy nem ismerik a park más elnevezését vagy ismerik, de nem használják az általam megkérdezett adatközlők. Akadt, aki annyit el tudott mondani, hogy valamilyen szent. Az elnevezés különös pikantériája, hogy a legtöbb általam megkérdezett gyulai magyarázata arra, hogy miért változtatták meg a park nevét az, hogy: *„Nem tudom ki volt Gróza, valami románellenes politikus lehetett az biztos, azért kellett megváltoztatni a park nevét”.*

Másik fontos példa a Lenin-gödör, vagy Gödör. Az elnevezés magába foglalja a terület formai sajátosságát, és egyben utal a szocializmus idején itt álló Lenin-szoborra is. Egyik adatközlőm *egykori Lenin-tér*nek határozta meg. A mai elnevezését egyetlen adatközlő se ismerte, sőt, többen a Kossuth-tér részeként határozták meg. Mindannyian biztosak voltak benne, hogy létezik egy másik, hivatalos megnevezése, de azt nem használják. A Gödör új nevet az ezredfordulót követő felújítások után kapott. Mai hivatalos neve: Felvonulási-tér. A történeti és korosztályos megnevezések mellett feltételezhetünk etnikai és esetleg felekezeti megnevezéseket is, ilyet azonban egyik adatközlőtől sem sikerült felgyűjtenem.

Annak micsoda a neve?
A11: Hát régen Lenin-tér volt, most az is Kossuth tér.
Utolsó kérdésem, hogy hívják a Karácsonyival szembeni terecskét?
A15: Lenin-gödör.
Van más neve?
A15: Hát, ha már így kérdezed biztos van, de én nem tudok róla.
- Oké, még annyi, hogy a Karácsonyival szembeni kis tért hogy hívják?
A14: Lenin-gödör.
Van más neve?
A14: Fogalmam sincs.

Összegzésképpen elmondható a kutatás során betekintést nyertem a gyulai térhasználat bizonyos sajátágaiba. Sikerült megállapítani, hogy a több évtizeddel ezelőtti eseményekhez kötődő megnevezések, úgymint az akár évszázados múlthoz kötődő sztereotípiák tovább élnek és jelölő szerepük révén fenn maradnak az újabb generációknál is. Az egy-egy területről kialakított képben szerepet játszanak az érzelmi kötődések és a mindennapos térhasználat. A gyulaiak mentális térképeik kialakításában komoly szerepet játszanak a számukra fontos személyes elemek mellett az újdonságok – mint a Sétálóutca a Világórával, a szobrokkal és a szökőkutakkal. A vizuálisan feltűnő, a térből kiemelkedő, vagy éppen a teret megosztó elemek (templomtornyok, Élővíz-csatorna), az úthálózat „megszokottól eltérő” elemei (elsősorban a körforgalmak), és a települést meghatározó intézmények és szolgáltatások (kórház, polgármesteri hivatal, boltok és kocsmák). A terek használói ezekből az alapokból merítve alkotják meg saját térképeiket, kiegészítve az egyéni, csak rájuk jellemző ismeretekkel és szükségletekkel.

Jelen kutatásomat bevezetőnek szánom egy későbbi, többretű kutatáshoz, melyben már remélhetőleg szélesebb adatközlői rétegeket sikerül megragadjak (mind a korosztályokra, mind a városhoz való viszonyukra nézve). Reményeim szerint a fenti kutatás tapasztalatait mérlegelve mind eredményesebben nyílik a jövőben lehetőségem a gyulai térhasználat feltérképezésére.

Bibliográfia

- ASSMANN 1999 Assmann, Jan: A kulturális emlékezet (Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 1999.
- BARNA 2002 Barna Gábor: Idő és emlékezet. In.: Közelítések az időhöz. Tabula Könyvek, Budapest, 2002, 152-171.
- CZEGLÉDI 2008 Czeglédi Imre: Gyula város utcanevei: közterületi nevek 1851-2005. Gyula Város Önkormányzata, Gyula, 2008.
- CSÉFALVAY 1994 Csáfalvay Zoltán: A modern társadalomföldrajz kézikönyve. Budapest, 1994.
- DOWN – STEA 2004 Down, Roger M. – Stea, David: Térképek az elmében. In: Letenyei László (szerk.): Településkutatás (Szöveggyűjtemény). L'Harmattan – Ráció Kiadó, Budapest, 2004, 593-613.
- GEERTZ 2001 Geertz, Clifford: Az értelmezés hatalma (Antropológiai írások). Osiris Kiadó, Budapest, 2001.
- KAPITÁNY – KAPITÁNY 2008 Kaptány Ágnes – Kapitány Gábor: Résztvevő megfigyelés a saját társadalomban – korszakok szimbolikája. In.: Kézdi Nagy Géza (szerk.): A magyar kulturális antropológia története. Nyitott Könyvműhely, Budapest, 2008, 369-410.
- MAJOROS 2010 Majoros Pál: A kutatómódszertan alapjai: tanácsok, tippek, trükkök nem csak szakdolgozat-íróknak. Perfekt Kiadó, Budapest, 2010.
- MESTER 2007 Mester Tibor: Mentális térképezés. In.: Kovács Éva (szerk.): Közösségtanulmány (Módszertani jegyzet) Budapest-Pécs, 2007, 296-316.
- SCHERER 1938 Scherer Ferenc: Gyula város története (I. kötet). Gyula, 1938.
- SCHERER 1938a Scherer Ferenc: Gyula város története (II. kötet). Gyula, 1938.

Képek

30

I. 1. Hány éves?
.....15.....

I. 2. Mi az Ön neme? Kérem, karikázza be a megfelelő választ!
Nő/Férfi

I. 3. Tartozik-e Ön valamilyen vallási felekezethez, és ha igen, melyikhez?
.....Római Katolikus.....

I. 4. Ön gyulai lakos? Kérem, karikázza be a megfelelő választ!
Igen/Nem

I. 4/a Amennyiben gyulai lakos, úgy megtudja-e válaszolni melyik városrészen él?
.....Magyarváros.....

I. 4/b Tudomása szerint az Ön családja korábban is Gyulán élt-e, vagy új betelepülők?
(kérem, karikázza be a megfelelő választ)
Korábban is itt élt a család/Nem éltek itt korábban/Nem tudja

I. 5. Milyen nemzetiségű? Húzza alá a megfelelő választ!
magyar/német/román/sváb/oláh/egyéb:

II.1. Megtudja-e nevezni Gyula városrészeit? Ha igen, nevezzen meg amennyit tud, és ha tudja jellemezze maximum 3-4 szóban! Kérem, karikázza be a megfelelő választ!
Igen/Nem

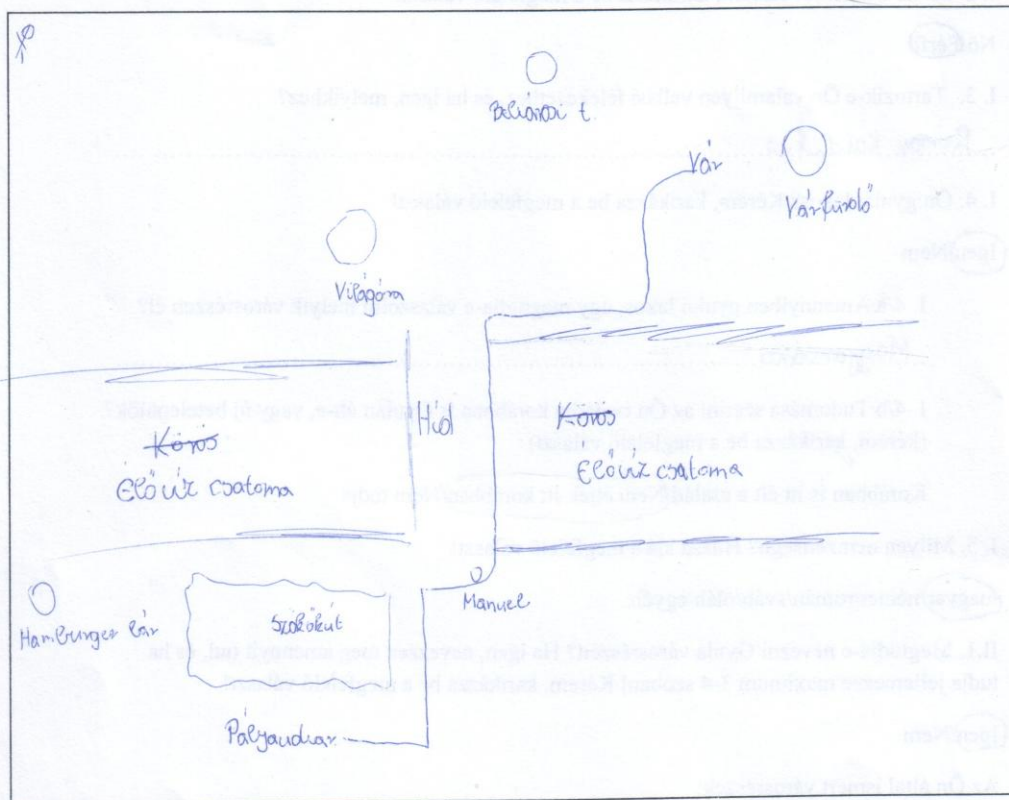
Az Ön által ismert városrészek:

Belváros: székőkut, világna, templom.....
Római város: iskola.....
Német város: templom, ékelet ház.....
Magyar város: kollégium.....
Pandicsom:
Törökzug:
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

1

1. kép: a 7-12. osztályosok között kiosztott kérdőívek egy példányának első oldala (15.30)

III. 1. Kérem, rajzolja le Gyulán a vár és a buszpályaudvar közötti útvonalat 5, maximum 15 perc alatt:

III. 2. Kérem, jelöljön be 10 perc alatt, az Ön által ismert és használt tájékozódási pontokat a városban az előző rajzon!

Az Ön által jelölt tájékozódási pontok: Szőlőút, Manuel Café, Híd,
Világóra, Belvárosi templom, Vár, Hamburger bár

Van-e eltérés a hivatalos és az Ön által használt elnevezés között? Ha van, akkor írja le:

Köszönöm a segítségét!

2. kép: az előző kérdőív második oldala, rajta az útvonallal. A képen jól látható az Élővíz-csatorna elválasztó szerepe, és az, hogy a tudatban mennyire összekapcsolódik a Körös-folyóval, melynek régi medrében folyik. A képen e mellett egymáshoz hasonlóan van hangsúlyozva a templom (Belvárosi t.), a Világóra és a szolgáltatások (Manuel [kávészó]; Hamburger bár).

3. kép: a Világóra látható, mely mind a fiatal, mind az idősebb adatközlőim esetében hangsúlyos szerepet tölt be térjelölésükben.

4. kép: a Múlt és Jövő szobor az adatközlők véleménye szerint szokatlan formájával hívja magára a figyelmet.

5. kép: Az Ádám és Éva mozaik optikai játéka szintén figyelem felkeltőseége révén vált térjelölővé a városban.

Táblázat

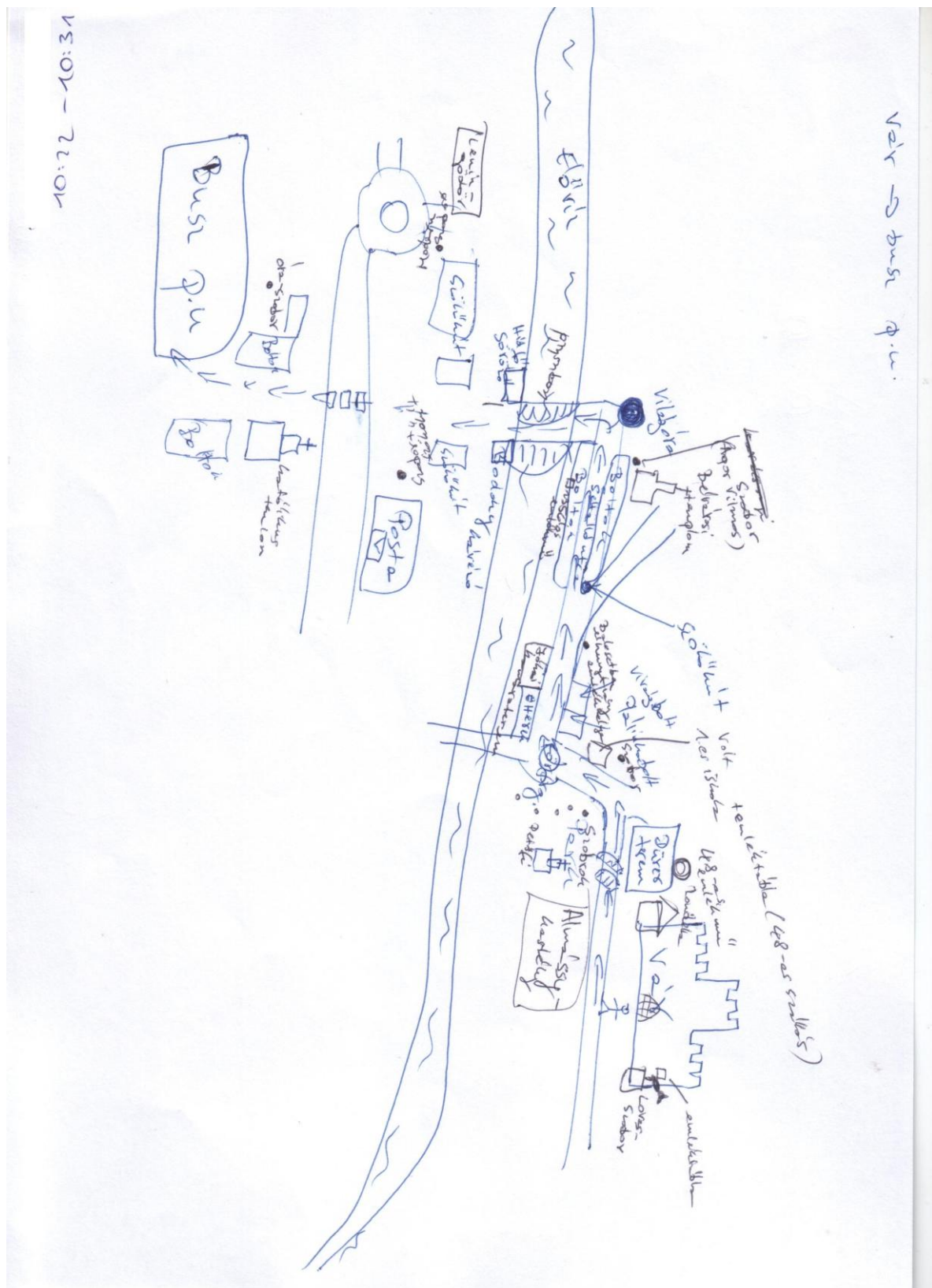
adatközlő	életkor	nem	vallási felekezet	gyulai lakos?	városrész, ahol lakik	a család korábban is itt élt?	nemzetiség	a városrészeket ismeri?
12.1.	12	Férfi	Katolikus	Nem			Magyar	Igen
13.1.	13	Férfi	Katolikus	Igen	Törökzug	Igen	Magyar	Igen

városrész	városrész	városrész	városrész	városrész	városrész	városrész
Máriafalva	Törökzug	Magyarváros	Paradicsomi lakótelep	Gyulavári	Kolbászfalu	Románváros
Törökzug	Gyulavári					

jelölések	jelölések	jelölések	jelölések	jelölések
Sétáló utca	Hambi bár	Coop	Várfürdő	VÁR
buszpályaudvar	körforgalom	belváros	vár	

A fenti részlet mintául szolgál az általam begyűjtött kérdőíves adatokról, melyeket a feldolgozáshoz az itt jelzett módon rendeztem el.

Kognitív térképek

Vártól a buszpályaudvarra: Az itt látható képen jól megfigyelhetjük a jelöléseket mind ábrákkal, mind szöveggel. A rajzoló által fontosnak tartott elemek a kék, míg a kérésre készített kiegészítések a fekete jelzések. Az Élvíz-csatorna hangsúlyos szerepe különösen jól érzékelhető.

